

נתיבה בן־יהודה, 2011-1929

הפרא־אדם שמאחורי המיתוס

"אני יותר מטרסרת ממנגנת", הודתה. לצד הכינור, שבו למדה לנגן עד גיל 16, היו שם גיטרה, שתי מנדולינות, חלילית, קונצרטיונה (מפוחית יד) שבה ידעה לנגן קונצ'רטים של באך ומפוחיות, שלימים ניגנה בהן נוכח מצלמות הטלוויזיה.

עוד היו שם טלסקופ, רובה אנגלי ענתיקה נטול מחסניות, ספרי אמנות, וגם טלוויזיה שבה אהבה לבהות ולהדג את הזמן. "תוקעים את העיניים באיירונסייד" (למי שזוכר...) כמו בשטקד ושוכחים מכל הצרות", העירה.

'נתיבה' מהפלמ"ח לגמה כוסית קוניאק, משהו שהיא אף פעם לא התגורה ממנו, והביעה את חששה שלאחר המילון לא תמצא עבודה. "הסקנרל הגדול של המדינה הוא שאף פעם לא ניצלו כאן את כוח האדם של הנשים", טענה. "פעם חבר הציע לי להיות מורה לנהיגה אצלו. הלכתי למשרד התחבורה, חתמתי על כל מיני טפסים, עד שקיבלתי הודעה שזה לא בשביל נשים. אתה מבין באיזו מדינה אני חיה?"

"ושלא יספרו שאין כאן אפליה", המשיכה לשחרר קיטור. "שמע, הייתי בכנס מנהלי יחידות של משרד העבודה. מה-300 שבאו לשם בסך הכול היו רק שלוש נשים. מה זה? מישוה יוכל לצ'זבט לי שלא היו בנמצא נשים יותר מתאימות מכל הגלמים שישבו שם? ומה בצה"ל? איפה קצינות החבלה שהיו בפלמ"ח? יש ריאקציה בתפקוד של בנות בצבא. איך ברוסיה יש טייסות ופה לא? מי אמר שטייס חייב להיות רק ממין זכר? בכורש שלי אני מוכנה להתחרות עם כל הזכרים, רק תביא לי אותם אחראי!"

"אנחנו קורבן של החברה. אשה – רוצים שהיא תהיה טמבל וכשעובר עכבר היא תצקע געוואלר. מעורדים נשים להתרחק ממתמטיקה, שזה חוקי החשיבה. כל בת שאומרת 'אוי, אני ומתמטיקה', כאילו אומרת על עצמה שאין לה שכל".

"האשה היא שפחה כאן!" התמרמרה בן־יהודה. "זכר, כשהוא חוזר מהעבודה, הוא על מהפאטופאלאך (נעלי בית) ואילו האישה כשהיא חוזרת מהעבודה, כמו שפחה היא שושה את כל טכורות הבית".

"אם הייתה לגיטימציה לסלנג, סנובים מטונפים כמו יעל דיין ועמוס קולק לא היו עוברים לכתוב באנגלית. שפה זה דבר נזל, זה דבר זורם, זה דבר חי. איך איש שיעצור בעדה?"

"כשראיתי שהכול מסחרה, פתחתי את פנקס הקשרים האישיים שלי, צלצלתי לכולם ואמרתי 'תשמעו, אני מחפשת ג'וב. זה בהול – גרושה צדיכה להתפרנס'".

קראו לי רוצחת העברית

קיבלו אותה למשרד העבודה שבראשו עמד מפקדה בפלמ"ח, יגאל אלון. התפקיד הניהולי שהוטל עליה שיגע אותה. "בביוורוקרטיה אתה משקיע טון כדי להיזו משהו במילימטר", קבלה. כשנמאס לה, הועברה ללשכת הדובר של השר, ותוך שנה נשבר לה גם מזה. "יותר מדי מגעים עם הפוליטיקה", רטנה. כשהגיע שר שחר חדש, יוסף אלמוגי, הושברה לשכורת שריכה

ברדום", העירה. "חגגנו את סיום הקודס בנירעם, לשם הגיע אוטובוס כדי לאסוף אותנו. כשעברנו בגדרה, ראינו דגלים ואנשים שמחים ברחובות. למה מה קרה? כך נודע לנו על החלטת כ"ט בנובמבר באו"ם".

הנבלות השתלטו על הג'ובים

בכתבות שפורסמו השבוע על אודותיה של בן־יהודה, סופר כיצד הפעילה את הדוידקה בצפת. האומנם? "השתתפתי בקרבות בצפת ובטבריה, בסיוורים ובמארבים. אחרי שכבשנו סוף־סוף את נבי יושע, ירדנו לסרפנד, שם עשיתי כל מיני עבודות מטה הדרכתי בקורס מ"פיות".

נתיבה בן־יהודה הייתה אז בת 43, ממורמרת כהרגלה, עדיין לא מפורסמת, רגע לאחר שהוציאה עם דן בן־אמוץ את 'המילון העולמי לעברית מדוברת' שנתן לגיטימציה לסלנג. ראיון מלפני 40 שנה עם הפלמ"חניקית שמרדה לא רק בעברית המצוחצחת של משפחתה, אלא גם בתרבות הישראלית המפלה נשים

יעקב בריאון

א זהו, גם נתיבה בן־יהודה אמרה שלום אחרון ולעולם לא נשמע עוד את הפה הגדול שלה, אחד הסמלים שלה. עוד נדבך ממיתוס תש"ח נמוג. במקום להיגרר אחרי הפטפטת עליה, ששטף השבוע את התקשורת בהמיית געגוע לא משכנעת בכנותה, העדפתי לשוב לראיון שקיימתי עמה בינואר '72. היא הייתה אז בת 43, ממורמרת כהרגלה, עדיין לא מפורסמת, רגע לאחר הופעת 'המילון העולמי לעברית מדוברת'.

"אל תדאג, אדוני, אני מדברת עברית כל כך גרועה, מקולקלת ומלוכלכת שאתה תסמיק פה", כך, בצורה אופיינית לה, פתחה בן־יהודה את אותו ראיון בביתה שברחוב הפלמ"ח, איך לא, בירושלים. הנחתי לפניה רשמקול והיא ירתה בשוטפת. מספור כיצד הגיעה ללשון הפרחחית שלה כתוצאה ממרד בעברית המצוחצחת שהתהלכה במשפחתה, עברה להתקפה. "יש לי הרגשה שכל תרבות הדיבור שלנו מזופתת", אמרה. "מה זה השטויות שקריינים ברדיו צריכים להתענות בלהגיד פיזיקאים וטמפרטורות במלרע ולהפוך את בית הספר למשפט לכלכלה ל... חלחלה?"

"מדוע האקרמיה של התנ"ך לא מנעה שינויים בשפה? כרצו לרשום שם משהו, רשמו. וכאן? איזה מיפאזו. סקנרל שלא נשמט כרוזמתו: מתרגמים

צילום: תלמי 90

המצוה צחצחה שהתחילה במשפחה, עברה להתקפה. "יש לי הרגשה שכל תרבות הדיבור שלנו מזופתת", אמרה. "מה זה השטויות שקיינים ברדיו צריכים להתענות בלהגיד פיזיקאים וטמפרטורות במלרע ולהפוך את בית הספר למשפט לכלכלה ל... הלחלה?"

"מדוע האקדמיה של התנ"ך לא מנעה שינויים בשפה? כשרצו לרשום שם משהו, רשמו. וכאן איזה קיפאון, סקנרל שלא נשמע כרוגמתו; מתרגמים קללות והכול נעשה בעברית מליצית", הוסיפה.

מכאן הפליגה אל העבר. "הייתי ילדה נורא חולנית", העידה על עצמה. "אז רופאים פיטמו אותי בכל מיני מיצים וכדורים ונהייתי פרא-אדם לא נורמלי. נפצעתי איזה אלף פעמים. כשהגעתי לגיל 16, הייתי ספורטאית ממש ועשיתי תוצאות שעד היום לא עשו אותן. הייתי בנבחרת האתלטיקה. לפלמ"ח היו שולחים לי משקולות, כדור ברזל וכידון כדי שאתאמן. אם לא הייתה פורצת המלחמה ב'48', הייתי משתתפת באולימפיאדת לונדון. זה היה הצ'אנס האחרון של מדינת ישראל לזכות במדליית זהב באולימפיאדה. אתה לא מתאר לעצמך כמה מלא כוח היה לי."

אך במקום להגיע ללונדון, הובחלה בן-יהודה לבית החולים הרסה בתל-אביב. זה קרה בחופשה מקורס מ"כים של הפלמ"ח, כאשר הלכה עם החבר'ה לראות סרט בקולנוע אלבני. "הסתכלנו על חלונות הראווה כשעבר רכב של האנגלים שמטווח קצר ירו בנו, לאחר שמהאצ"ל חיסלו להם חמישה מהכלניות", סיפרה. "הייתי היחידה שנפגעה. נפצעתי בורוע. בבית קפה סמוך כמעט התעלפו כשראו אותי רצה שותתת רם בשמלה לבנה דרך החצרות להרסה. שמו אותי בדיוק ליד ההרוגים של האנגלים האלה, איזה ציורף מקרים."

הפציעה לא מנעה את המשך השתתפותה בקורס. על מפקד, חיים ברלב, אמרה בן-יהודה: "אני מוכנה להתערב שהוא יהיה ראש ממשלה", והתברתה. "הוא סופרמן?" התלהבה. "איזה מוח, איזה כושר מנהיגות, איזה הומור. הטרגדיה של התנועה הציונית, אולי גם של הסוציאליזם, שאין שם טיפת חוש הומור. אפשר לצאת מהרעת בגלל זה. אשכול היה הראשון שנשבה ממנו רוח רעננה. הרי המפא"ניקס האלה רק מייבשים את המוחות."

בן-יהודה סיפרה על קורס חבלה שבו השתתפה כאשרודתי עקב. "את הפיצוצים עשינו ברוחמה,

הנבלות השתלטו על הג'ובים

בכתבות שפורסמו השבוע על אודותיה של כך יהודה, סופר כיצד הפעילה את הווידיקה בצפת. האומנם? "השתתפתי בקרבות בצפת ובטבריה, בסוירים ובמארכים. אחרי שכבשנו סוף-סוף את נבי יושע, ירדנו לטרפנד, שם עשיתי כל מיני עבודות מטה והדרכתי בקורס מ"פיות".

היא קיבלה דרגת סגן, הסתייגה מפרשת אלטלנה, נזופה, הגיעה לאום-דרוש, אילת לעתיד, ארכעה ימים לאחר טקס הגפת דגל הדיו, ובהמשך מצאה את עצמה בלב פירוק הפלמ"ח. "בדגוריון מכר את הצבא (לויצא) בריגדה, התייסה. "אז הסתבר שקמה לנו מדינה בלי כסף והתחיל הרעב הגרול. אכלנו את כל התרנגולות של הערבים וזה לא הספיק..."

סגן בן-יהודה השתחררה ביולי '49 אל מציאות אפורה והחלה את דרכה הפתלתלה באזרחות. "הייתי בת 21, מומחית לא רגילה בחבלה. מה עושים עם זה מחוץ לצבא?" תהתה. "בתור הבת של ד"ר ברוך כך יהודה, מי שהיה ראש מחלקת החינוך, חיפשו בשבילי עבודה ממשרד הביטחון. אבל הנבלות שלא הלכו למלחמה השתלטו על כל הג'ובים."

במקום עבודה, סידרו לה מלגה ללימודי פיטול ב'בצלאל', שהיא מעולם לא סיימה. במקום זה נישאה לפיזיקאי פינחס אביב, התלוותה אליו ללונדון כשיצא ללימודי דוקטורט והביאה שם לעולם את עמל, בתה היחידה, זו שלימים חזרה בתשובה והתיישבה בכליל. כשהם שבו ארצה, למדה באוניברסיטה העברית. "דחיל רבאק, אתה לא מתאר לעצמך כמה זה מעניין ללמוד רביקה ופילוסופיה של המדעים", אמרה לי. אבל כמי שלא הייתה לה סבלנות להרצאות, לא השלימה את לימודיה. במקום זה קיבלה עבודת עריכה באנציקלופדיה "מסדה", עברה לעריכה בלקסיקון למדעים מדויקים ומשם התגלגלה ללקסיקון הגיאוגרפי. "יצאתי מזה באמצע", סיפרה. "נהיה לי גועל נפש מהעבודה הזאת והפסקתי לעבוד בלקסיקונים עם כל הצ'ובטים שיש בהם."

היא התלוותה אל הפיזיקאי שלה בניסיעתו לארצות הברית, הם לא ממש הסתדרו, וכשחזרו נפרדו דרכיהם. הגרושה הצעירה חיפשה, לדבריה, עבודה קבועה בממשלה. כשניסיונותיה לעבוד ועדות מכרזים כשלו בגלל החוצפה שלה, החליטה לעבוד ל'נוהל חידום':

קראו לי רוצחת העברית

קיבלו אותה למשרד העבודה שבראשו עמד מפקדה בפלמ"ח, יגאל אלון. התפקיד הניהולי שהוטל עליה שיגע אותה. "בניורוקרטיה אתה משקיע טון כדי להזיז משהו במילימטר", קבלה. כשנמאס לה, הועברה ללשכת הדיבור של השר, ותוך שנה נשבר לה גם מזה. "יותר מדי מגעים עם הפוליטיקה", רטנה. כשהגיע שר עבודה חדש, יוסף אלמוגי, הועברה לעבודת עריכה שבה הועסקה שנים. "ניצלו שם אולי עשרה אחוזים מהיכולת שלי, אבל זה ג'וב שאפשר לי לגשת להכנת המילון", העירה.

זה היה המילון העולמי לעברית מדוברת, מילון הסלנג שהוציאה עם דן בך-אמוץ, שפרסם אותה. כך יהודה הגיעה אליו בשטת הפוך על הפוך. "דצייתי משהו לא מרעי והתכוונתי לאסוף את המילים שוועד הלשון (האקדמיה ללשון העברית, יב"א) המציא ואיש לא השתמש בהן", טענה. במקום זה שיתפה פעולה עם ידידה מהפלמ"ח, בך-אמוץ, בחיבור מילון סלנג. "אני אספתי את המילים, הגדרתי אותן מבחינה לשונית, ועל דן היה לצרף מובאה מתאימה ולהיות אחראי על הצד הגרפי", העידה באוזניי, כשסביבה מגובבות ערמות קונטרסים מהמילון.

לדבריה, כשנודע על מההם מסתודדים בפגישותיהם בקפה ניצן, החלו מכריהם וקרוביהם להמטיר עליהם מילים מכל עבר. כשיצא המילון, היו מחבריו מוכנים להתקפות-נגד. "קוראים לנו רוצחי השפה העברית? זה ההפך הגמור", רתחה. "שטויות מי שאומר שמילון כשלנו יזיק ויקלקל. אם הייתה לגיטימציה לסלנג, סנובים מטופנים כמו יעל דיין ועמוס קולק לא היו עוברים לכתוב באנגלית... שפה זה דבר נוח, זה דבר זורם, זה דבר חי. אין איש שיעצור בעדה. שום גאון באקדמיה לא יעכב את התפתחותה."

לאן נעלמו קצינות החבלה?

כשנעצר קצת שטף דבריה, העפתי מבט לעבר רדידת העמוסה, שריח עז של המוני תוליה עמד בה והיא גרושה בעיתונים מצהיבים, נוטפי היסטוריה. כך יהודה הצביעה על אוסף הקמעות נגד עין הרע ועל אוסף הצדפים של ילדתה, ש"כמי שגולה בבית שכוח, סכיר שהיא לא תהיה ילדה רגילה".

מאלה עברה לכלי הנגינה שהיא, מי שכונתה השרה הבלונדינית, או הצהובה, של הפלמ"ח, אספה.

טמבל וכשעובר עכבר תצק געוואלד. מעודדים נשים להתרחק ממתמטיקה, שזה חוקי החשיבה. כל בת שאומרת 'אוי, אני ומתמטיקה', כאילו אומרת על עצמה שאין לה שכל".

"האשה היא שפחה כאן!" התמרמרה בן-יהודה. "זכר, כשהוא חוזר מהעבודה, הוא על הפאנופאלאך (נעלי בית) ואילו האישה כשהיא חוזרת מהעבודה, כמו שפחה היא עושה את כל עבודות הבית".

אנחנו כמו סעודיה

המחאה החברתית של בן-יהודה לא הייתה מוגבלת לאפליית נשים. "הפנתרים השחורים, שזועזעו את המדינה כמו שצריך, צודקים במאה אחוז", קבעה. "תביט איך משרדי הממשלה נערכו מחדש בעקבות ההפגנות שלהם. הפנתרים האלה צדקו כמו שאני לא יודעת מה. הם לא נהנים מהעוגה כמוני, אלה שהיו בצופים או בפלמ"ח והיו ילדים של כל מיני חשובים. בשבילנו הקמנו את המדינה הזאת. למה לא נתנים לילדי העולים גן ילדים מגיל שלוש?"

"זהפרדת הדת מהמדינה? איפה זה היה קיים לפני '48, יאללה! למה שולמית אלוני, המנוולת הזאת, נזכרה רק עכשיו לפעול בנושא? תראה מה קורה בירושלים. הרי אי אפשר לחיות כאן בגלל הדתיים האלה! למה אני צריכה להתחתן ולהתגרש אצל דתיים, כשאף פעם לא הייתי בבית כנסת? הפרדת הדת מהמדינה היא ריאקציה שהחזירה אותנו אלף שנה אחורנית. אנחנו המדינה הכי ריאקציונית בעולם, אולי חוץ מסעודיה..."

"זאם אתה שואל אותי, לפני '48 היה יותר טוב בארץ הזאת", חתמה את הדאיקו. "התקוות היו תקוות, גם התוכניות איך תהיה המדינה, ומה יצא?"

כעבור 32 שנה שבת וראיינתי את בן-יהודה. "אתם, הצעירים, פשוט לא תופסים מה שעבר עלינו, איך שכמעט כל החברים שלי נהרגו בתש"ח", אמרה הפעם. "צ'יפיתי להיהרג גם כן. לא יודעת איך זה לא יצא. הייתי שמחה מאוד אם הייתי נהרגת, כי נורא קשה עם הזיכרונות מאו. יש לנו על הגב את הערבים שהרגנו. והמחשבות שבגלל פקשוש שלנו נהרגו חברים. באמת אני לא מבינה איך נשארתי... אנחנו הקמנו את המדינה ועכשיו אנחנו הולכים פייפן ומפנים את השטח".

השבוע יישמה את דבריה. ●